

TAKÁCS GYULA:^{*}

Szándékok és körülmények a belgrádi konvencióval kapcsolatban¹

Abstract

In connection with the main questions of the Hungarian military politics in the autumn of 1918 this article focuses on the Hungarian related circumstances of the armistice of Padua and the Belgrade convention. Basically it tries to explain the Hungarian governmental intentions but it summarizes the French interests, too. It briefly reviews the arguments told by the Hungarian prime minister to the French commander of the Allied Army of the Orient in November 1918. It gives information about the difference between the French interpretation and Hungarian opinion as well. It also mentions a few factors about the Mackensen case and the first Hungarian governmental decisions. This article is an edited variant of a conference lecture.

Tevékenységének megkezdésétől fogva a Károlyi-kormány magát a független magyar állam képviselőjének tekintette, és ebben a minőségében igyekezett a lehető legkorábban kinyilvánítani maga részéről a háború befejezését. Később ezt a tényt a kormány többször hangsúlyozta,² és éppen azért tulajdonított neki nagy jelentőséget, mert Magyarország ténylegesen akkor még a Monarchia keretein belül hadban állt. 1918. november 5-én a balkáni antant haderők parancsnokának címzett táviratban a kormány arra hivatkozott, hogy a fegyverletételi rendelkezést³ már november 1-jén késő este kiadta, és a Belgrádba induló bizottság a parancs továbbításának nehézségeiről is tájékoztatást kíván adni.⁴

Linder november 1-jén délután telefonon közölte rendelkezését *Konopiczky altábornaggyal*, a Kövess-hadseregcsoporthoz vezérkari főnökével, de ezt távirón nem erősítette meg. Konopiczky ezután a hadsereg-főparancsnokságnál érdeklődött, de *Waldstätten* vezérőrnagy nem tudott történekről. Másnap kiderült, hogy az utasítást időközben rádióon a parancsnokságok tudomására hozták.⁵ Arz vezérezredes elmondása szerint: „Linder a királytól telefonon valósággal kieroszakolta, hogy a fegyverletételt illető parancsait továbbítsák a magyar csapatokhoz. A hadsereg-főparancsnokság egy ideig visszatartotta ezeket a parancsokat, végül azonban a király mégis engedett Károlyiék erőszakoskodásának.”⁶

A francia illetékesek szerint azonban a bonyodalmak elkerülése érdekében a fegyverszünet aláírásának addig meg kellett történnie, amíg egyáltalán a Monarchia kötelezettségvállalása az osztrák és magyar fél számára kötelező érvényű lehet. Október 22-én kijelentették: a magyar állam nem ismerhető el, így fegyverszünet nem köthető vele. Valószínűnek tűnt ugyanis, hogy egy új magyar kormány első intézkedésként a határokon összevonja csapatait. Október 31-re tárgyalanná vált az a lehetőség is, hogy a balkáni és olasz arcvonalon külön megkötendő fegyverszünetek együtt alkotják a Monarchia fegyverszünetét, mert az őszirózsás forradalom miatt a Balkánon ez csak a magyarok bevonásával történhetett volna.⁷

A fegyverszüneti tárgyalások november 1-jén délelőtt kezdődtek.⁸ Másnap a Monarchia küldöttségének vezetőjét, Weber tábornokot arról tájékoztatták, hogy a balkáni frontszakszon nem lesz külön fegyverszünet, vagyis – magyar hozzájárulástól függetlenül – a padovai feltételek lesznek alkalmazandók Magyarországra. Feltehetően már ekkor megszü-

^{*} Történész, PhD-hallgató – Pécsi Tudományegyetem BTK.

letett a fegyverszünet alkalmazásának kategóriája, ami később a belgrádi konvenció meghatározását jelentette.⁹

Ezzel együtt a fegyverszünet és a politikai rendezés közötti különbségben elvileg rejtett lehetőség a magyar érdekek védelmére. Október 30-án ugyanis a francia és angol álláspontok egyeztetése során kompromisszum alakult ki Wilson alapelveinek érvényesülésével kapcsolatban, amelynek következményeként eldőlt, hogy a fegyverszünetek formailag katonai természetűek lesznek, és politikai kérdéseket nem tartalmaznak.¹⁰

Károlyi november 7-én a Szövetséges Keleti Hadsereg parancsnokának, Franchet d'Espèrey tábornoknak előadott memorandumában az alábbiakat fejtette ki:¹¹

A kormány már hivatalba lépésekor felterjesztette az azonnali fegyverszünetet, vagyis meglátása szerint Magyarország jelenleg semleges területnek tekintendő.¹² Korábban tiltakozott Weber képviseleti jogköre ellen, azonban az antant képviselőjéhez, Diaz tábornokhoz nem tudott eljutni. A fegyverletétel kérdésében a hadsereg-főparancsnokság ellenállásába ütközött, a magyar csapatok felett összeköttetési nehézségek miatt gyakorlatban nem rendelkezhet. Elhatárolódott a Monarchia korábbi politikájától, nem kívánta a német szövetségi viszonyt a továbbiakban fenntartani, és diplomáciai összeköttetés létesítéséért folyamodott. Tisztában volt azzal, hogy kész tények előtt áll az ország, mégis érdekeik figyelembe vételét kérte. (Például francia és angol csapatok által történjen a megszállás, ha sor kerül rá.) Elismerte Csehország és egy délszláv állam megalakulását, de a határkérdések rendezését a békekonferenciától várta. Felhívta a figyelmet a szénhiányra, amely a francia működésre is hatással lehet, és ami újra a németek karjaiba lökheti a Magyarországot.¹³

Károlyi feltételezte, hogy a magyar közigazgatást biztosítani lehet addig, amíg a békekonferencia magyar részvétellel meghozza területi döntéseit.¹⁴ Nagyhatalmi garanciát kívánt szerezni a fennálló helyzethez, hogy elkerülhesse az utódállamok csapatainak megjelenését az ország területén, és lehetősége legyen a tárgyalásokra felkészülni. A biztosíték és a helyzet tisztázása sürgős volt, hiszen ha Magyarország továbbra is hadviselőnek minősült, akkor számolnia kellett a szerb hadsereggel, illetve Románia szándékával, hogy újra bekapcsolódjon a háborúba. Tisztázni kellett továbbá, hogy a padovai fegyverszünetben rögzített lehetőséggel, vagyis az ország útvonalainak használatával és stratégia pontjainak megszállásával hogyan kíván élni az antant. Ráadásul az országnak úgy kellett fenntartania a német szénzállításokat, hogy ne tekintsék Németország támogatójának, mert nem lép fel a visszavonuló Mackensen-hadseregcsoporttal szemben.¹⁵ Mindez látszólag nem volt összeegyeztethető nagyobb arányú hadseregszervezéssel, csupán helyi karhatalmi egységek felállításával.¹⁶

A Mackensen tábornagy parancsnoksága alá tartozó csaknem 170 ezer fő olyan erőt képviselt, hogy Berthelot tábornok megállapítása szerint Romániában gyakorlatilag szabadon cselekedhetett.¹⁷ A fegyverszünetben a magyar kormányt ugyan terhelte kötelezettség a leszereléssel kapcsolatban, de ennek nyilvánvalóan nem tudott eleget tenni. Emellett Berlin és Budapest között megállapodás született arról, hogy a német csapatok átutazása esetén szénszállítmányok érkeznek az országba.¹⁸ Az ellentmondásos helyzetre végül a tábornagy internálása lett a megoldás, amelyhez december 6-án Schwarzkoppen ezredes és a magyar megbízottak, illetve december 16-án Károlyi és Vix közti egyezség adta a lehetőséget.¹⁹

Károlyi előnyösnek értékelte azt a belgrádi kitétel, amely lehetővé tette a kormány számára, hogy összeállítsa a megszállandó stratégiai pontok listáját, vagyis ezt annak megfelelően teheték meg, hogy mely területeken lehetett tartani cseh, szerb vagy román bevonulástól. A magyar fegyverszüneti bizottság jegyzéke szerint tulajdonképpen egy francia övezet létrehozása segítette volna elő a határok védelmét. A konvenció a fegyverszünettel együtt a megszállt területeken is engedélyezte a magyar közigazgatás fennmaradását.²⁰

Károlyi a belgrádi egyezménytől kormányának nemzetközi elismerését várta.²¹ Franciaország ezt nem támogatta, de Olaszország többek között ezen az alapon vonta kérdőre Párizst a konvenció megkötése kapcsán. November 25-én Róma jelezte, hogy Budapest megszállásában egy zászlóaljjal részt kíván venni. London látszólag nem a konvenció, hanem Budapest megszállása ellen tiltakozott, mégis ebben rejlett az egész terv kulcsa. Franchet d'Espèrey feltehetőleg konzultált brit illetékesekkel angol csapatok felhasználásáról, amit az angol kormány nem támogatott.²²

Franciaország egyrészt befolyásának megalapozására, másrészt az útvonalak és közlekedési eszközök használatának biztosítására igyekezett felhasználni a konvenciót, annak érdekében, hogy alkalomadtán cseh és szlovák területekre vonulva a cseh kormányt hadviselő féllé minősíthessék, illetve a tervezett oroszországi intervenció felvonulási területe felett rendelkezhessenek. Franciaország a számára a belgrádi konvenció által megerősített megszállási lehetőségre a német fegyverszünet megkötése után is számított. November 5-én

Clemenceau utasította Franchet d'Espèrey tábornokot a csapatösszevonásra Belgrád térsé-

gében, hogy a Belgrád-Budapest-Bécs vasútvonal birtokbavétele és a Németország elleni felvonulás lehetővé váljon, még ha ennek egyre inkább csökkent is a valószínűsége.²³ Németország kapitulációját követően francia részről a konvenció a Fiume–Zágráb–Budapest–Bécs vasútvonal birtoklását, Szlovákia francia katonai ellenőrzés alá helyezését, Erdély átadásának elősegítését célozta.²⁴

Franciaország a belgrádi megállapodással saját elgondolásainak megvalósítását igyekezett megkönnyíteni. Nem állt szándékában a Károlyi-kormány nemzetközi elismerése.²⁵ A francia külügyminisztérium november 25–26-án kezdte kényszerűségből felülvizsgálni korábbi álláspontját,²⁶ mert nem állt rendelkezésre elegendő francia egység a terv végrehajtásához (illetve a szlovák területek megszállásához), a szövetségeseitől pedig nem számíthatott támogatásra a konvenció sérelmezése miatt. November 18-án Clemenceau utasítást adott egy-egy hadosztály Budapestre, illetve Bécsbe történő irányítására, de november 25-re kiderült, hogy Magyarország megszállása teljes egészében nem hajtható végre. Ezzel együtt Vix alezredes csak november 26-án indult Budapestre, hogy a konvenció betartását ellenőrizze, és előkészítse Budapest megszállását. Francia csapatoknak ugyanis jelen kellett lenniük Fiumében, Raguzában, a Bánátban, továbbá Vidin környékén, hogy megakadályozzák a szövetségeseik közötti konfliktusokat.²⁷

November folyamán a konvenció megkötéséhez, majd betartásához fűződő remények összefüggésben álltak a leszereléssel kapcsolatos magyar szándékokkal. Ebben a kérdésben azonban más körülményekre is figyelemmel kellett lenniük a döntéshozóknak.

Linder ugyan hadügyminiszterként szélesebb jogkört gyakorolhatott, mint a korábbi honvédelmi miniszterek, hiszen a király november 1-jei hatállyal hatáskörébe utalt minden Magyarországon elhelyezkedő katonai parancsnokságot,²⁸ azonban egy november 1-jén kelt legfelsőbb határozat elrendelte a közös haderő feloszlását, és engedélyezte a katonák számára a megalakuló államok által felállítandó hadseregekben való további szolgálat megválasztását.²⁹ (Az ország területéről kiegészült 47 közös gyalogezredből 7-ben, 16 huszárezredből 9-ben, a 32 honvéd gyalogezredből 11-ben, a 10 honvéd huszárezredből 3-ban szolgált teljesen magyar legénység.)³⁰

A gyors fegyverletételi intézkedés alátámaszthatta ugyan Károlyi későbbi érvelését, de a hadügyminisztérium már kiadását követően rögtön figyelmeztetett a problémákra, amelyek az okozhatott, hogy a csapatokhoz a magyar kabinet döntésével megegyező tartalmú

parancs egyidejűleg nem érkezett a többi kormánytól.³¹ Ráadásul a honvédelmi miniszternek hadra kelt sereg területén eredetileg nem volt parancsadási joga, mert az alakulatok a hadsereg-főparancsnokság alárendeltségében álltak, így ez a tény is zavart okozott.³²

A visszatérő katonák hazaengedése mellett szólhatott a társadalmi támogatás megerősítésének igénye. A közrendvédelmi gondokat részben maguk az intézkedések is előidézhették, mégis a rendzavarásokról szóló jelentések a leszerelés gyors végrehajtásának irányában hatottak. A tövisi pályaudvaron például csaknem egy ezredre tehető létszámú magyar legénység okozott bonyodalmat. Közülük sokan elhagyták a vagonokat, a járőröket lefegyverezték, a dohány- és lőszertartalmú kocsikat feltörték, még lövöldözés is előfordult.³³

A hadügyminisztérium indítványa a hazatérőket állományilletékességük szerint rendezve akarta a határ menti táborokban összegyűjteni, és tisztjeik vezetésével vasúton a póttetekhez juttatni.³⁴ Ezzel szemben Linder utasította a szállításvezetőség parancsnokát a megérkező egység hazaküldésére.³⁵ Megfelelő pótteteknél leszerelő személyek illetményük arányában támogatásra vagy segélyre számíthattak a lakóhelyük szerint illetékes közigazgatási hivatalokban,³⁶ azonban fővárosi illetékesek szerint adminisztratív problémák, visszaélések és tévedések komolyan nehezítették az eljárást. (Bevonulók és leszerelők összekeveredése, többszörös leszerelés, jogosulatlan pénzfelvétel, egységes igazolások hiánya, téves tájékoztatás.)³⁷ A visszatartott katonákat november 11-től fokozatosan, kor, állományilletőség, havidíjbeosztás és szolgálati beosztás alapján elbocsátották.³⁸ November végéig 700 ezer, az év végére pedig mintegy 1 millió 200 ezer fő került ki a hadsereg kötelékéből.³⁹

A fegyveres alakulatokra gyakorolt befolyás politikai tényezőt jelentett, még akkor is, ha Károlyi november 27-én jelezte Vixnek, hogy a konvenció által engedélyezett magyar hadosztályok a valóságban nem léteznek.⁴⁰ Ez megmutatkozott a katonatanácsok kormánybiztosa és a hadügyminiszter közti konfliktusban.⁴¹ Pogány nem tagadta érintettségét, amikor Bartha kérdőre vonta az ellene elkövetett merényletkísérlettel kapcsolatban.⁴² (Breit tábornok emlékezete szerint januárban már előfordulhatott olyan eset, amikor egy hadügyminiszteri rendelet végrehajtásához egyes csapatok Pogány jóváhagyását kérték.)⁴³

A kormány szándékait csak korlátozottan tudta megvalósítani, mert nem volt képes az utasítások végrehajtását kellőképpen felügyelni.⁴⁴ A rendeletek teljesítése nem volt biztosított, a létszámhiányból adminisztratív és szervezési problémák fakadtak. Az eszköz- és forráshiány mellett az illetékesek közti nézeteltérések, érdekellentétek és hatásköri viták is hátráltatták a munkát, így döntéshozatalkor nem csak szakmai megfontolások kerültek előtérbe.

Károlyi 1918 novemberében tulajdonképpen a belgrádi konvenció betartására alapozta külpolitikai és katonapolitikai álláspontját. Véleménye szerint ugyanis a megállapodás – a vállalt kötelezettségek és áldozatok dacára – az ország számára fontos feltételeket biztosított. A padovai eljárás ellenére mégis született egy diplomáciai egyezmény, amiben egyrészt a kormány nemzetközi elfogadását láthatta, másrészt olyan hivatkozási alapnak tekinthette, amelyben Magyarország közvetlenül kapott ígéreteket. A fegyverletételi utasítástól számított semlegességre irányuló magyarázatot ugyan nem tudta elfogadtatni, mégis a francia katonai jelenlét terve kézzelfogható biztosítékot helyezett kilátásba a kész helyzet teremtését célzó törekvésekkel szemben.⁴⁵ A fennálló helyzet békekonferenciáig történő fenntartására irányuló politikája ezzel látszólag támogatást nyert. A belgrádi pontok teljesítése feltehetően azért is fontos volt, mert amennyiben felróható lett volna neki valamilyen szándékos mulasztás, akkor éppen azon az alapon marasztalhatták volna el, amire egész érvelését helyezte. A francia orientáció használható érvnek tűnhetett, annak bizonyítására, hogy a francia érdekek megvalósulása lehetséges Magyarország területi integritásának fennmaradása mellett is. A leszerelési eljárás fenntartása és a pacifista⁴⁶ szemlélet hangsú-

lyozása a nemzetközi közvélemény számára jelezhetette, hogy az ország agresszió áldozata. A konvenció a kivitelezhetetlen internálási feladat ellenére kiutat kínált a szénhiány fenyegető állapotából, hiszen a francia illetékesek valószínűleg megígérték, hogy a Mackensen-probléma megoldását átvállalják.⁴⁷

Károlyi politikájának elvi megítélésétől függetlenül megállapítható, hogy a kormány – részben saját intézkedéseinek hatására – ténylegesen keveset tehetett céljainak védelmében, ugyanis nem tudott megfelelő módon fellépni döntéseinek megvalósulásáért. Ezt a helyzetet a két kijelentés illusztrálhatja. „E rendeletem végrehajtását elsősorban a közszellem erkölcsének ereje alá helyezem” – fogalmazott Károlyi a karhatalmi szervekre vonatkozó utasításban.⁴⁸ „Igazunk és fizikai gyengeségünk tudatában csakis a jogra támaszkodhatunk.” – vélte a miniszterelnök a belgrádi szerződés kapcsán. Erre a konvenció november végéig látszólag adott alapot.⁴⁹

Jegyzetek

- ¹ A cikk az Osztrák–Magyar Monarchia keletkezése, összeomlása és ezek következményei című konferencián Katonapolitikai kérdések Magyarországon 1918 őszén címen elhangzott előadás anyagát közli.
- ² Károlyi Mihály szövetséges kormányokhoz intézett felhívása a hadifoglyok ügyében. (Dátum nélkül.) MOL Filmtár 7050/217–218.
- ³ A fegyverletételi utasításban Linder ezredes előírta a helyi antant parancsnokságokkal történő egyeztetések megkezdését, továbbá leszerelő különítmények felállítását, amelyek a legénység (felszerelés nélkül történő) hazaküldését elősegítik. A megbízottaknak annak érdekében is fel kellett lépniük, hogy amennyiben az ország megszállására kerülne sor, akkor az francia vagy angol csapatok részvételével történjen. Az iraton november 3-i dátum található. 28.102. eln. 1. 1918. számú rendelet. (1918. november 3.) HL PDF B/2. 3427/72/85. 210–212.
- ⁴ 27867. eln. 10. számú táviratmásolat. (1918. november 5.) MOL Filmtár 7050/32.
- ⁵ *Pollmann Ferenc* (2008): Trianon felé. A magyar hadsereg ügye a kiegyezéstől Trianonig. Püedlo Kiadó. h. n. n. 42–43. old.
- ⁶ *Breit József* (1921): Az 1918–19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború. Magyar Katonai Közlöny 1921/1. szám 2. old.
- ⁷ A német hadsereg bomlása nyomán esetlegesen forradalmasodó Németország és Szovjet-Oroszország közötti kapcsolatfelvétel megelőzése, illetve az oroszországi francia gazdasági érdekeltségek védelme miatt tervezett intervenció is a mielőbbi fegyverszünet mellett szólt. *Ormos Mária* (1983): Padovától Trianonig. 1918–1920. Kossuth Könyvkiadó. h. n. [Budapest]. 29–30., 37–40., 49. old.
- ⁸ *Nyékhegyi Ferenc* (2003): A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés. A páduai fegyverszünet. Magyar Mercurius Kiadó. Budapest. 15–16. old.
- ⁹ *Ormos Mária* (1983): 59–60. old.
- ¹⁰ *Ormos Mária* (1983): 45., 59. old.
- ¹¹ November 3-án délelőtt két magyar katonatiszt, Kozmovszky alezredes és Dormándy alezredes jelentkezett Belgrádban. Ők azt a választ kapták, hogy a Balkánon Franchet d’Espèrey tábornok illetékes a fegyverszünet ügyében. Ezzel együtt november 4-én hajnalban a magyar kormány jelezte: kényszer hatására elfogadja Weber képviseleti jogát, mert a november 4-én délután érvénybe lépő egyezmény már november 3-án délután aláírásra került. Franchet d’Espèrey tábornoknak november 6-án engedélyezték, hogy ha a magyar fél ilyen igénnyel jelentkezik, akkor a magyar kormánnyal, mint „helyi szervvel” megállapodjon a fegyverszünet alkalmazásáról. November 7-én a tábornok jelentette a delegáció érkezését, időközben pedig Párizsból elküldték neki a fegyverszünet tartalmát és valószínűleg a konvenció szövegét is. Uo. 60., 65. old.
- ¹² *Fülek Dezső* (1922): A belgrádi fegyverszünet 1918-ban. Magyar Katonai Közlöny 1922/6. szám 419–420. old.
- ¹³ Franchet d’Espèrey tábornoknak átnyújtott memorandum fogalmazványa. MOL Filmtár 7050/43.

- ¹⁴ Horvátország elszakadását kezdetben is elismerte a kormány. *Romsics Ignác* (2007): A trianoni békeszerződés. Osiris Kiadó, Budapest. 61. old.
- ¹⁵ *Ormos Mária* (1983): 61–65. old.
- ¹⁶ Ennek megfelelően a vonatkozó rendelkezés a nemzetőrséget önkéntes jelentkezőkből álló rendvédelmi szervként határozta meg, amely néhány hónap időtartamra jött létre. 5220. M. E. számú körrendelet. (1918. november 11.) HL PDF B/2. 3468/113/85. 470–471. A polgárőrség tagjainak juttatást nem szánt a hadügyminisztérium, és a helyi hatóságokra bízta az otthonuk környezetében tevékenykedő önkéntesek felszerelését is. 28.527. eln. 1. 1918. számú irat. (1918. november 8.) HL PDF B/2. 3444/89/85. 581.
- ¹⁷ Franchet d'Espèrey és Henrys november 17-én folytatott beszélgetéséből kiderült, a franciák a német felszerelést csehszlovák és lengyel csapatok ellátására szánták, ezért a németeket úgy kívánták visszaszorítani, hogy a tényleges lefegyverzés helyszínre ezt megkönnyítse. *Vadász Sándor* (1969): Vix és Károlyi. Hadtörténelmi Közlemények 1969/2. szám 247–248. old.
- ¹⁸ Bartha alezredes hadügyminiszterként titkos megállapodást kötött a tábornagy képviselőjével, amelyben kijelentette: ugyan nem tudja garantálni a vasútvonalak biztosítását a Vág völgyében, de a lehetőségeihez mérten elősegíti a német csapatok hazaszállítását, amennyiben az ehhez nélkülözhetetlen szénmennyiségről Berlin gondoskodik, és a Kárpátok szorosait német egységek addig ellenőrzik, amíg januárban leváltásuk magyar katonákkal megoldható lesz. *Bartha Albert* (1960): Kétszer szemben a kommunizmussal. k. n. New York. 47. old. Idézi *Haas György* (2002): A szabadság tábornoka. Bartha Albert élete. Kairosz Kiadó, Budapest. 57–59. old.
- ¹⁹ *Ormos Mária* (1983): 98–99. old.
- ²⁰ *Ormos Mária* (1983): 73–75. old. „Az ebből (ti. a XVII. cikkelyből – V. S.) keletkezett konfliktus jogilag igen súlyos, politikailag rendkívül kínos és veszélyes volt. Sok munkát, harcot, bosszúságot és félelmet okozott nekünk. [...] A belgrádi fegyverszünet nálunk és Szlovákiában bombaként hatott, annál is inkább, mert magyar részről komoly hadműveletek előzték meg és követték.” *Edvard Beneš* (1928): Souvenirs de guerre et de révolution. 1914–1918. [s. n.] Paris. 485–486. old. Idézi *Vadász Sándor* (1969): 243. old.
- ²¹ Kirchner alezredes szerint még a hadifoglyok érdekében kiküldendő bizottság ügye is érinthette a magyar állam elismerését. Oroszországi magyar hadifoglyok ügyében a hadügyminisztériumban tartott interministerialis értekezlet jegyzőkönyve. (1918. november 30.) MOL Filmtár 7050/219.
- ²² *Ormos Mária* (1983): 83–84. old.
- ²³ *Ormos Mária* (1983): 69–70. old.
- ²⁴ *Ormos Mária* (1983): 75. old.
- ²⁵ Franchet d'Espèrey Henrys tábornoknak szóló november 12-i utasításában közli, hogy a megállapodás szövegében a fegyverszünet szó katonai konvencióra módosult, illetve a szövetségesek és Magyarország közti ellenségeskedések megszünése kitétel kimaradt. *Ormos Mária* (1983): 66–67. old. Franchet d'Espèrey a későbbiekben fegyverszüneti egyezményvel fel nem érő „tényleges okiratnak” minősítette a konvenciót. *Vadász Sándor* (1969): 244. old.
- ²⁶ Ezzel egy időben érkezett meg Párizsba Károlyi Lansing amerikai külügyminiszterhez intézett levele, amelyből kiderült, hogy Erdély kérdésében nem lehet tárgyalási alapot találni Magyarországgal. *Ormos Mária* (1983): 87. old.
- ²⁷ Tulajdonképpen a fiumei probléma miatti késlekedés okán javasolta Franchet d'Espèrey Henrys tábornoknak a Vix-misszió elindítását. *Ormos Mária* (1983): 76–86. old.
- ²⁸ 28.071. eln. 1. 1918. számú rendelet. (1918. november 4.) HL PDF B/2. 3427/72/85. 231.
- ²⁹ *Ravasz István*: Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. századi világháborúban. 1914–1945. Püldo Kiadó. h. n. é. n. 30. old.
- ³⁰ A magyar királyi honvédség 1914 júliusában 32 gyalogezredből, 10 huszárezredből, 8 táborigyűs ezredből és 1 lovas tüzérezredből állt. Magyarországról nyerte kiegészítését a közös hadsereg 47 gyalogezrede, 18 lovasezrede, 18 táborigyűs ezrede és 4 lovas tüzérezredje. *Balla Tibor* (2002): Az Osztrák–Magyar Monarchia katonái az első világháborúban. Hadtörténelmi Közlemények 2002/1. szám 190. old.
- ³¹ HL PDF B/2. 3427/72/85. 218.
- ³² *Haas György* (2002): 24. old.
- ³³ HL PDF B/2. 3429/74/85. 268–270.

³⁴ HL PDF B/2. 3455/100/85. 95–96.

³⁵ Fogarassy László: Az öthónapos fegyverszünet. HL TGY 233.2678. 11. old.

³⁶ HL PDF B/2. 3465/110/85. 389.

³⁷ 411.026. 1918–IV. számú irat. (1918. november 14.) HL PDF B/2. 3457/102/85. 146–151.

³⁸ 28.315. eln. 1/a. 1918. számú irat. (1918. november 8.) HL PDF B/2. 3469/114/85. 495–497., 512. HL PDF B/2. 3468/113/85. 468.

³⁹ Óry Károly (1970): A katonapolitika és hadseregszervezés az októberi polgári demokratikus forradalom időszakában. Hadtörténeti Közlemények 1970/4. szám 568. old.

⁴⁰ Ormos Mária (1983): 95. old.

⁴¹ Bartha december elején titkos utasítást adott ki a riadó csapatok felállítására, amit a hadseregszervezés lassú megvalósulásával indokolt. Magyarázként a hadkötelesek nem megfelelő hozzáállását és a tisztikar egy részének passzivitását említette. Szándéka szerint ezek az alakulatok mozgó karhatalmi egységek lettek volna. A hadseregszervezést és a riadó csapatok szervezését párhuzamosan folytatandó tevékenységként rendelte el. Kerületenként egy gyalogos zászlóalj, egy lovas század, egy tábori üteg és egy hegyi ágyús üteg alakításról intézkedett. 32.243. eln. 1. 1918. számú irat. HL PDF B/2. 3447/92/85. 674–683.

⁴² Haas György (2002): 48–50. old.

⁴³ Breit József (1921): 12. old.

⁴⁴ Julier alezredes november 2-án parancsot kapott Lindertől, hogy karhatalmi megfontolásokból az olasz frontról a szerb arcvonalra utazó hadosztályt irányítsa Budapestre. A szállítmány egyes részei szétszéledtek, és az a benyomás körvonalazódott, hogy a nincs kormánynak megbízható karhatalma. Fogarassy László: Öthónapos... 11. old.

⁴⁵ Edvard Beneš fait accompli politikájáról lásd Gulyás László (2008): Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő–Gödöllő. 134–143. old.

⁴⁶ Nagy Miklós Mihály (1998): A Magyar Szemle katonaiőrja: Julier Ferenc. Magyar Szemle 1998/5–6. szám 61–63. old.

⁴⁷ Ormos Mária (1983): 93. old.

⁴⁸ 5220. M. E. számú körrendelet.

⁴⁹ Ormos Mária (1983): 74. old.